

מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל (נ"ר)
SOCIETY FOR PRESERVATION OF ISRAEL HERITAGE SITES

הַגְּלִילָה עֵלּוֹן מַחֲזוֹ הַצִּפּוֹן שֶׁל הַמוֹעֵצָה לְשִׁמּוֹר אֲתָרֵי מוֹרֶשֶׁת בִּישְׂרָאֵל

יוצא לאור על ידי ועדות הגליל העליון והתחתון ואזור העמקים
גיליון מספר 24, אדר תשס"ט, מארס 2009

עם הגלילון

בעמותה לשימור אתר הראשונים בראש פינה והיו"ר שלה בעבר. מותם הוא אבדה גדולה לשימור מורשת ההתיישבות בארץ. ועם כל זאת - החיים, כדרכם, זורמים. הגשמים של פברואר ומארס הוריקו את מרחבי הצפון, ומזמינים את כולנו לצאת אליהם וליהנות מאביב פורה. "הגלילה" ממשיך להביא סיפורים מעניינים על העבר, ההווה והעתיד של אתרי התיישבות ומורשת בצפון, וקורא לכם לכתוב על מקומות ייחודיים ועל יוזמות שימור שלחן אתם שותפים. בשם חברי המערכת אני מאחלת לכולנו חג פסח שמח וקריאה מהנה. מירב גרץ-רון

וכשנזקקנו לסיוע כספי לפני כשנתיים התגייסה המכללה - על אנשיה הטובים - לעזרה. העיתון יצא עד לאחרונה בסיועה. בשבילי, העולם ללא איתן הוא עולם חסר: חסרים בו החוס האנושי, האופטימיות הבלתי נגמרת, המנהיגות המופלאה ואהבת האדם הענקית שלו, שהעצימו את כל מי שזכה להיות לצידו. עם הרבים שאהבוהו יוסיף גם ליבו של "הגלילה" להתגעגע אליו מאד. בגיליון זה נזכיר עוד שניים שהלכו לעולמם בטרם עת - האדריכל נבות ציולינג, שהיה מעורב מאד בנושאי השימור בעמק יזרעאל, ושלומי המאירי, ממקימי מוזיאון בית המאירי, חבר

התרסקותו, בעת המראה, של מטוס אולטרה-לייט קטן בסוף ינואר, לקחה מאתנו איש יקר ומיוחד: איתן גדליון, מנכ"ל החברה להגנת הטבע בעבר (ובתוך כך שותף מרכזי לעבודת המועצה לשימור), מנכ"ל המכללה האקדמית תל-חי (ובתוך כך תורם ומסייע ל"הגלילה"), חבר, תומך ודוגמה אישית לרבים מאתנו. "הגלילה" החל להתרקם כשעבדתי במכללה האקדמית תל-חי, והמכללה הייתה ביתו הפיזי של העיתון עד לפני כשנה. איתן שמע על הרעיון בראשיתו ותמך בו, כדרכו, עם הרבה עניין ואהבה. הוצאנו ביחד גיליון על תל-חי,

בנייה ירוקה ושימור מבנים - מה הקשר? בצלאל רינות

בראשית פברואר נערך בירושלים כנס אדריכלים בנושא הבנייה הירוקה. הכנס, שכלל הרצאות של אדריכלים בעלי שם מחו"ל, חשף פרישה רחבה ומרשימה של פרויקטים ירוקים בארצות שונות, ובדק גם את הרציונל של הגישה "הירוקה".

מסתבר כי הבנייה הירוקה אינה עוד גחמה של משוגעים לדבר, אלא גישה תכנונית לגיטימית, אפשרית וראויה בכל קנה מידה ובכל סוג של פרויקט, וחלופה לחשיבה המקובלת. גם "הגישה השימורית" היא חלק משינוי החשיבה על תכנון ובנייה ומההעמדה שלה על יסודות "ירוקים". בכתבה קצרה זו אנסה להסביר את הקשר שבין הדברים:

אנו, אנשי השימור, לא רואים את התחום כנפרד וכעומד בפני עצמו בתוך דיסציפלינת התכנון, אלא מתייחסים אליו כמובנה במכלול החשיבה התכנונית ובתרבות התכנון בפרט. דבר זה נבע עד היום מהתחושה שתרבות נבנית כמו שכבות גיאולוגיות, שכבה על גבי שכבה, ולא מתוך ביטול העבר והמצאת תרבות חדשה מדי יום. הביטוי היפה ביותר לגישה זאת, שקל לי להזדהות אתה בזכות דמיונה לתרבות היהודית כפי שאני תופס אותה, נאמר על ידי הרב קוק זצ"ל: "הישן - יתחדש, והחדש - יתקדש". מה שחידשו לי אנשי הבנייה הירוקה היא זווית הראייה, וליתר דיוק זוויות הראייה החדשות על תרבות השימור. הן מוסיפות ל"גישה השימורית" תוקף ועומק, הנקשרים לכל המתרחש כרגע בעולמנו ולצעדים הדחופים שעלינו לנקוט כדי להבטיח את המשך קיומנו על כוכב זה.

לכל מבנה חדש הנוסף לעולמנו יש שני שלבי חיים לפחות: שלב ההקמה ושלב התפעול. הראשון מחייב השקעת אנרגיה גדולה בייצור חומרי הגלם השונים ובתהליך עצמו, והשני דורש אנרגיה משמעותית לאורך שנים. מסתבר שתפעול מבנים קיימים והזנת המערכות השונות המאפשרות את תפקודם היומיומי גוזלים חלק נכבד מהאנרגיה הנצרכת על ידינו בכדור זה.

מאחר שמשאבי הכוכב שלנו מוגבלים ואנו מושכים מהם עוד ועוד, תוך הפרת האיזונים הטבעיים על חשבון הדורות הבאים, עלינו להעביר כל פעולה של בנייה ופיתוח דרך פריזמות נוספות של בקרה עצמית: פרט לחיפוש אחר מקורות אנרגיה חלופיים, בלתי מוגבלים ובעלי חותמת סביבתית מינימלית (שמש, רוח, גלי הים), יש לתת בשלב ההקמה עדיפות לחומרי גלם שכבר הופקו והם זמינים - הן כחומרי גלם והן כמערכות בנויות ומוכנות - ושיש רק להתאימם לשימושים הנדרשים כעת. על פי השקפה זו יש עדיפות לבנייה בת קיימא שאורך חייה נמדד במאות שנים, ושהתכנון שלה גמיש וחכם מספיק כדי לאפשר שנויים תדירים בשימוש ובמערכות הנדרשות. זה מחייב בנייה חדשה בת קיימא, שתיכנס לרשימות השימור בעוד מאה שנה ויותר, ושתתייחס למבנים העכשוויים המסומנים לשימור ככאלה הראויים להמשיך את חייהם כמבנים פעילים במשך שנים רבות. ההעדפה של מתן חיים חדשים למבנים קיימים במקום שיטת ה"פינוי-בינוי" נובעת, אם כן, מאחריות למשאבים המוגבלים העומדים לרשותנו, ולא רק מרצון לשמר מכלולים תרבותיים, שאובדנם ייצור חסר במרקם התרבותי והפיזי שבו אנו חיים. לסיום, עוד מילה על שלב התפעול: הבנייה הירוקה במיטבה מתהדרת בחיסכון משמעותי באנרגיה למ"ר בנוי לשנת עבודה. להרגשתי, בנייה בת קיימא - גם כזו העוסקת במבנים ישנים - מודעת יותר לסוגיה ויש לה מרכיבים רבים המוגדרים כ"ירוקים" גם אם האדריכלים של אז "לא ידעו שהם כאלה". הבנייה הירוקה מחזירה לשולחן העבודה שלנו, המתכננים, שיקולים רבים שהיו פעם חלק מהתרבות האדריכלית, ושנעלמו עם קידוש המערכות המכניות וההנדסיות שביטלו כביכול את הצורך בהם. ברוח זו יש לקוות שגם החידושים העכשוויים בנושאי הבנייה והתכנון ייטמעו בקלות יחסית בסביבות של בנייה "שימורית".

צילום: בצלאל רינות

אדריכל בצלאל רינות הוא מנהל משרד התכנון "בראשית" וחבר מערכת "הגלילה".

רוח אביבית מביאה איתה רעיונות חדשים ורעננים. הצפון פותח את עונת האירועים 2009 במסע מופלא בעקבות מורשת השומר הראשון ועד לרמטכ"ל בן העמק. סיור בשם "מזייד עד רפול" יתקיים בחול המועד פסח, ב-13.4.2009.

המועצה לשימור לא רק משקמת מבנים היסטוריים, אלא פועלת גם להנחלת מורשתם של האנשים והאירועים שהטביעו חותם לאורך ההתיישבות היהודית בארץ. זייד ורפול הם שני הקצוות של חוט הביטחון בעמק ובארץ לפני קום המדינה ולאחריה, וכדי לעקוב אחר דרכם חברו המועצה לשימור, המועצה האזורית עמק יזרעאל והמועצה המקומית קרית טבעון לפרויקט התיירותי והערכי המורכב של הסיור. פרטים יפורסמו בהמשך, עקבו אחריהם וכולכם מוזמנים להשתתף עמנו בחוויה.

מזה כחצי שנה שוקדת המועצה על הצפת נושא השימור בקיבוצים ברמה הארצית. במועצה האזורית גליל עליון הסתיים סקר מבנים לשימור ב-26 קיבוצים, והאדריכלית רוני פלמוני נבחרה להכין תוכנית שימור למועצה. תהליך מקביל התקיים גם במועצה האזורית עמק יזרעאל. המסע להגברת המודעות לנושא יתרכז בכנס בן יומיים שיתקיים ב"בצלאל" בירושלים ב-2.3.4.2009, בשיתוף צוות השימור הארצי של משרד הפנים.

התקבל תקציב לתכנון מיזם תיירותי במשטרת גדות שבאתר משמר הירדן הישנה.

מרכז ההנחה במצודת כח נמצא בשלב מתקדם לקראת קבלת היתר בנייה.

בית קורקין בסג'רה - סיפורם של האיכרים הרוסים בגליל

זהבה חכם-גבאי

ב-1989 הפליגה חבורת קורקין בעזרת "חובבי ציון", במסווה של צליינים לארץ-ישראל. עם בואם ליפו קיבלו אותם "חובבי ציון" והעבירום לחאן בחדרה, משם הועברו לחווה החדשה בסג'רה שניהל קלוורסקי.

"חוות סג'רה" היו הגרים המדריכים העיקריים. הם לימדו על מחזור הזרעים, חריש במחרשה אירופאית, טיפול בסוסים והקמת משקי עזר. לולא הם, היו הפלחים הערבים המקור היחיד ללימוד עבודת האדמה. משפחת קורקין, ובראשה אבי המשפחה אברהם, באה לחוות סג'רה ב-1900 ומיד השתלבה בניסיונות האריסות שיזמה יק"א. אברהם היה לאחד המדריכים החקלאיים בחווה והוא ובניו נמנו עם האריסים הראשונים בסג'רה. בני המשפחה תוארו כ"חקלאים הטובים והחרוצים ביותר" תודות למסירותם והצטיינותם בחקלאות. זקני הגליל זוכרים שידעו דפים שלמים של התנ"ך בעל פה. אברהם קורקין, שהיה נוצרי אדוק בצעירותו, נעשה לאיש דת ואיש רוח יהודי, ודבק ביהדות. הגרים באו ארצה מלאי התלהבות ואהבה, נכונים להישלח לכל מקום ולחיות בכל תנאי. בזכות כל אלה הותירו חותם בליימחה בתולדות הישוב העברי המתחדש והמדינה שבדרך.

זהבה חכם-גבאי, מנהלת אתר חצר כנרת, היא נינתו של אברהם קורקין.

שהתגיירו לבסוף. בדרך זו נוצרו במקומות שונים ברחבי רוסיה ריכוזי מתייחדים מרוחקים ומפוזרים, שגורשו ונאלצו לעזוב את כפריהם.

כזו הייתה קהילת קורקין מהכפר סלודניקי שבחבל אוסטרבן. קהילה זו נזדה בין ערים וכפרים, עד שהגיעה לקובנה שבליטא, בתוך "יתום" המושב" של היהודים, שם הייתה הסובלנות הדתית רבה יותר. הם גורו, ובהזדמנות

הראשונה נעו דרומה, לאודסה, כדי להפליג משם לארץ-ישראל שעליה הרבו כל כך לקרוא בברית הישנה והחדשה. את הארץ דמיינו ככתוב - זבת חלב ודבש, ארץ גפן, תאנה ורימון שהרריה זהב ונחושת. ראשי "חובבי ציון", ובראשם מאיר דיזנגוף וד"ר הלל יפה שישבו באודסה, נלחבו מהגרים וראו בהאתם לפלשתניה דרך לחיזוק המושבות העייפות. שניהם עשו רבות למשיכת הגרים מרוסיה ארצה.

יוזם נוסף של העלאת הגרים היה חיים מרגליות קלוורסקי, שראה בהם מרפא לאיכרות העברית. הוא טען שלא תקציבים יביאו ישועה למושבות המדלדלות, אלא התמחות באיכרות.

המסייר ברחובה האחד של המושבה סג'רה, השומרת מעט על צביונה מימים עברו, ימצא על חלק מהבתים שלט של המועצה לשימור

אתרי מורשת בישראל. לבתים אלה סיפור מיוחד על ראשית התיישבות במקום ובארץ. אחד מהם, השומר עדיין על חזותו המקורית, הוא ביתם של שרה ואברהם קורקין, נצר למיחדים שבחלוצי הארץ. בראשית המאה העשרים באו לגליל עולים חדשים ששפתם רוסית. דתם

הייתה יהודית אך למרות זאת שונים היו, הן בחזותם והן באורח חייהם, משכניהם היהודים. אלה היו גרי הצדק הרוסיים, שבאו לארץ בשלהי המאה התשע-עשרה ובראשית המאה העשרים ותקעו יתד במושבות הגליל העליון והתחתון. תנועות ההתגיירות ברוסיה התקיימו מאות שנים, והיו בדרך כלל המשכן של הכיתות הנוצריות "שומרות השבת". רובם היו בתחילה "סובוטניקים" ולאחר מכן עברו ליחדות, כתוצאה מתהליך של רדיפות, ויכוחים דתיים וגירוש.

אם הנצרות הולכת בעקבות היהדות, מדוע לא נקיים את המקור עצמו? - כך שאלו עצמם רבים

צילום: עמרי שלמון

דברים לרגל הענקת תעודת הוקרה של המועצה לשימור ליוני גדעוני

עמרי שלמון

פסח על אף בית ביישובים ובשטח הפתוח. פעלנו ביחד לגיבוש ועדת השימור הצפונית ולהעמקת ההבנה של חשיבות הנושא, מה שלא היה פשוט כלל בגליל הנטוע סלעי בזלת ועובדי אדמה עקשנים. בהמשך הקמנו אתרי ביקור בראש פינה, ביריה, אחוזת דוברובין, כפר גלעדי ועוד. בתעודה המוענקת לו היום כתבנו: "ליוני גדעוני - איש הגליל". ואכן, במשך השנים אנו רואים ביוני עוגן איתן של שימור במחוזותינו הצפוניים, ואני גאה בקשר האנושי המיוחד שנקרם בינו לביני בשנות עבודתנו המשותפת. אנו מלאי הערכה ותודה ליוני על פרק א' שהסתיים, ופנינו אל פרק ב' משותף, לחיזוק הצריך חיזוק ולהמשך שימור מורשת ההתיישבות בגליל.

(יוני גדעוני ממחניים הוא מיוזמי "הגלילה" וחבר המערכת).

נאמרו בישיבת הוועד המנהל של המועצה לשימור, ב-11.2.2009.

יוני גדעוני מקבל היום תעודת הוקרה מיוחדת על פועלו לשימור אתרים בגליל.

התחומים המגוונים שבהם הוא עוסק, כמקצוע או כתחביב - היסטוריה, חינוך, צילום, טיולים, תיירות ואמנות, והתפקידים הרבים שמילא לאורך השנים, הם כולם ביטוי לאישיותו המיוחדת ולעניין הרב שהוא מגלה בתחומים מעשיים ורוחניים. ענייניו היום הוא שימור, וליתר דיוק שימור אתרים בגליל, שליוני יש תרומה רבה לו. עוד בתחילת הדרך, כשהכל היה נקי ומלא תום, הוא היה מראשוני העוסקים בנושא בצפון, ולימים גם יו"ר הוועדה הציבורית לשימור באזור. במסגרת זו הכנו סקר מקיף של מבנים לשימור, שלא

פינקלשטיין, ותרמו לפיתוח המערה. בכניסה אליה הותקנו דלתות ברזל והמפתח נמסר לקלר למשמרת. בסיום העבודות הוצב בפתחה לוח זיכרון לזוג פינקלשטיין, וברחבה שלפניה נערכה סעודה חגיגית שאליה הוזמנו יהודי צפת וערביי הכפר פ'רעם. עם זאת, בשנת תרצ"ב (1932) הגיש קלר

למושל מחוז צפת תלונה על מעשי ונדליוס במערה. חקירה משטרתית לא הוכיחה את זהות המשחיתים, ונטען כי היו אלה מעשי קונדס של נערים מהכפר פ'רעם.

בנובמבר 1941 העביר אהרן קלר לרב הראשי האשכנזי לארץ-ישראל, יצחק אייזיק הלוי הרצוג, מסמכים המוכיחים את הבעלות היהודית על מערת חוני המעגל. קלר אמר כי המערה הפכה שוב "...למרמס כף רגלי הערבים, והדרך אל המערה שוב

נחרבה..." וביקש מהרב הרצוג לפנות לנציב העליון מקימיקל שיורה לפקידיו "...לסדר שוב את המקום הקדוש הזה כפי שהיה, בכדי שיוכלו אחינו ב"י לבוא ולהשתטח על קברו ולבקש תפלת הגשם". בעקבות מלחמת העצמאות ננטש הכפר הערבי פ'רעם והתיישבו בו עולים מתימן. הם קיוו להתקיים מן האדמות שלמרגלותיו והסבו את שמו ל"פאר-עם", אך בראשית שנות החמישים הוקמה במקום מעברת חצור והעולים מתימן נאלצו לעזוב. תושבי חצור הגלילית, שרבים מהם באו מצפון אפריקה, קבעו את ההילולה לרבי חוני ביום ה' באייר, הוא יום העצמאות, למרות שהתאריך המסורתי לפטירתו הוא ג' באייר. בשלהי שנות החמישים ובראשית שנות השישים פעל משרד הדתות לפיתוח המערה. להדגשת קדושת הקבר נבנתה מעליו כיפה לבנה בולטת עם לוחות אבן, שעליהם נחרטו "מימרות" המיוחסות לחוני המעגל. כן נבנתה במקום רחבה שבמרכזה מעגל ובו ציון של כפות רגליים, המבטאות את מסורת הורדת הגשמים שנקשרה בו. בשנים האחרונות התפתחה מסורת אזורית "חדשה-ישנה", לפיה עולים ילדים ומבוגרים בז' בחשוון - היום הראשון לשאלית הגשמים בברכת השנים שבתפילת שמונה-עשרה - לציונים של חוני המעגל ונכדיו, ומתפללים בשירים ובמנגינות לירידת גשמי ברכה. אני פונה למי שיש לו מידע או חומר ארכיוני על המאמצים היהודיים לקניית אחיזה במקומות קדושים בארץ-ישראל, ובארבע ערי הקודש בפרט, ליצור עמי קשר בדוא"ל do50@zahav.net.il.

זותן גורן הוא דוקטורנט במחלקה לגיאוגרפיה וסביבה באוניברסיטת בר אילן.

במקרא ובמקורות חז"ל נזכרים כמה אישים שהביאו בכוח תפילתם לירידת גשמים בשנים שחונות. המוכר שבהם הוא חוני המעגל, שהתפלל לגשמי ברכה למען תושבי ירושלים (מסכת תענית, פרק ג' משנה ח'). במקורות הקדומים לא מצוין מקום קבורתו של חוני, אולם מראשית

המאה השלוש-עשרה ואילך זיהו עולי רגל יהודיים את מקום הקבורה שלו, של אשתו ושל נכדיו אבא חלקיה וחסן הנחבא, במערה שבכפר הערבי פ'רעם. מאז הייתה המערה לאתר עלייה לרגל ליהודים, ומסורת זו נמשכה גם בעת החדשה. בספרו "קורות העתים" סיפר מנחם מנדל מקמיניץ כי בבצורת שפקדה את הארץ בתקצ"ד (4-1833) יצא מצפת עם משלחת רבנים לתפילה במערת חוני המעגל, שבעקבותיה נפתחו שערי השמים והמטירו גשמי ברכה. בשנת תרמ"ח (1888) תיאר מנחם מנדל רבין מירושלים בספרו "מסע מירון" את המערה, שהייתה לדרבין בשדה חיטה שבעלות ערבית. בשלהי התקופה העות'מאנית ובתקופת המנדט הבריטי נהגו יהודי צפת וראש פינה להתפלל בשנות בצורת במערת חוני

המעגל לגשמי ברכה. עם השנים אימצו גם המוסלמים אגדות על כוחם של נביאים וצדיקים בהורדת גשם, ובשנים שחונות התפללו גם הם בקבר, שהתקדש ונקרא בניהם "חונה אל-מעג'ל". היו גם מקרים שבהם ביקשו ערביי צפת והאזור מיהודי ראש פינה להתפלל לגשם בעבורם, כפי שמספר מניסיונו אביב קלר, נכדו של אהרן קלר שהיה מהבודדים שנתרו בראש פינה לאחר כשלוש גיא אוני.

בשנת 1900 שררה בארץ בצורת קשה, שהביאה לעליית מחירי המים והתבואה. צפת סבלה אף היא מהמצב, וכשנאשו יהודיה מתפילות בבתי הכנסת הלך מניין של תלמידי חכמים למערת חוני המעגל. דיווח על כך העיתון "חבצלת" בט' בטבת תרס"א (31.12.1900): "הגשמים נעצרים, עיני כל בני עירנו נשואות לשמים וכל נפש ערגה מים. הבורות נתרוקנו, ומימנו בכסף נקנה ושתינו ... בשבוע העבר נגזר מטעם הביד"צ תענית צבור בת"יב ... [גם] הלכו מנין אנשים תלמידי חכמים ירו"ש להשתטח על ציון מערת יחוני המעגל'..."

בשנת תרס"ה (1905) יזם אהרן קלר את רכישת המערה, ונשלח כשד"ר מטעם יהודי צפת לאסוף תרומות למימוש העסקה. לאחר הרכישה פעל עד לפטירתו כשמש המקום, ודאג להחזקתו ולפיתוחו. כתב עליו מנחם בן אריה, בן הדור השלישי של ראש פינה: "שומר נאמן היה למערת חוני המעגל, הוא ר' אהרן קלר... בשנות בצרת היה... מארגן מנינים ומאץ בזקני צפת וראש-פנה לעלות ולהשתטח על קבר חוני המעגל להתפלל על הגשם". בשנת תרפ"ה (1925) באו לראש פינה התיירים משיקגו דוד-נח ומלכה

צילום: זותן גורן

בית משפחת טריף בכפר ג'וליס אמיר מזאריב

ג'וליס הוא כפר דרוזי בגליל המערבי ובו כ-6,500 תושבים. הוא נחשב לכפר בעל אופי דתי מאד. משפחת טריף היא משפחה נכבדה בכפר, שבניה

מנהיגים את העדה הדרוזית בארץ שנים רבות. בתקופתו של השיח' חסן טריף, שנפטר ב-1761, בנתה המשפחה בית גדול, שעל בסיסו בנה בן אחר של המשפחה, שגם שמו היה שיח' חסן, מבנה נוסף. לבית זה, שנבנה בין השנים 1864-1889 ושהיה לו מקום

צילום: אמיר מזאריב

מרכזי בכפר, יש ארכיטקטורה מרהיבה. עם השנים נוספו למתחם שני בניינים חדשים ועוד תוספות שנבנו בתקופות שונות ובסגנונות שונים. בשנים 1889-1928 שימש כמנהיג הרוחני החמישי של העדה השיח' טריף טריף, אחיו של השיח' מהנא טריף. הוא לא התגורר בבית המשפחתי,

והוסיף לו את קומתו העליונה, ששימשה רק לקבלת אורחים ומכובדים - בני העדה מהארץ ומהארצות השכנות ובני עדות אחרות. הרבה סכסוכים ובעיות שנוצרו באותן שנים נפתרו במפגשים שנערכו בבית טריף. התארחו בו נכבדי הממשל העות'מאני, הנציב העליון הבריטי ואנשי ממשלו, ומנהיגי היישוב היהודי. אחרי קום המדינה ביקרו בו גם ראשיה ופקידים בכירים רבים.

לאחר פטירתו של השיח' טריף התמנה בנו, השיח' אמין טריף המנוח, כראש העדה הדרוזית השישי במספר. גם הוא נהג לארח בבניין רבים מצמרת השלטון במדינה ואורחים נכבדים מחו"ל, שגרירים, שליחים ועוד. האמצעי משלושת הבתים שבמתחם נשמר על

ידי משפחת טריף בסגנונו ההיסטורי המקורי. כיום יש בו שתי קומות, שהתחנתונה משמשת עדיין למגורי המשפחה. בבנין זה נערכו כל האירועים החשובים של העדה הדרוזית. לאחר פטירת השיח' אמין טריף ב-1993 נבחר השיח' מואפאק טריף כראש העדה הדרוזית בישראל, והוא מתגורר במתחם הבניין ההיסטורי עם משפחתו.

המועצה לשימור ביצעה לאחרונה בדיקה של בית טריף, הכינה תוכנית הנדסית, גייסה כספים והיא מתכוונת לפרסם מכרז לשימור המתחם. עדיין אי אפשר לבקר במקום, אך סמוך אליו נמצא קבר השיח' אמין טריף, הפתוח למבקרים באמצעות המועצה המקומית והמשפחה. אנו מקווים שבעתיד, לאחר שימור המתחם, יבקר בו רבים וילמדו באמצעותו על ההיסטוריה של העדה הדרוזית והמורשת התרבותית שלה.

אמיר מזאריב הוא מנהל מחוז המיעוטים - צפון במועצה לשימור.

ב-22 בדצמבר 1932, בסביבות השעה 21:00, התחולל בצריף של משפחת יעקבי, בצידו המערבי של המושב נהלל, פיצוץ עז שגרם למותם של דוד בן התשע ואביו יוסף. חקירת המשטרה העלתה כי סיבת הפיצוץ הייתה פצצה שהושלכה לצריף, ועקבות הזורקים הובילו לכפר ספורייה (ציפורי).

האב ובנו נטמנו בקבר משותף בבית הקברות הקטן של נהלל, על גבעת שמרון. בין המספידים היו בן גוריון, בן צבי, ארלוזורוב, שפרינצק, שקולניק ואחרים. המשורר דוד שמעונוביץ כתב שיר ושמו "לדוד יעקבי", הנפתח כך: "דוד בן יוסף יעקבי, בן תשע, מכפר נהלל. דוד אחי, אחי... על שדות יזרעאל חלל...". הרצח עורר הדים גדולים ברחבי הארץ, היות שהצטרף לשרשרת רציחות של יהודים באזור חיפה והעמק, שמבצעה לא נתפסו. לא היה ספק שמדובר ברצח יהודים על שום היותם יהודים, ולא למטרות פליליות (ראו כתבתי ב"הגלילה" מספר 22). בעקבות החקירה

נעצרו בחיפה שניים מחברי הכנופיה של עז א-דין אל-קסאם, וארבעה נוספים נעצרו בכפר ספורייה. הם הורשעו בביצוע הרצח, אחד מהם

סיור בבית הקברות של נהלל

הנוכחי. בית הקברות שלו נחנך ב-1922, עם מותה של חברת המושב חווה נחמקין (סבתו של אריק נחמקין), והוא ממשיך לפעול עד היום.

עיצובו המיוחד, יופיו ורמת התחזוקה הגבוהה שלו מושכים אליו מבקרים עד היום, והם שהפכו אותו לאחד מאתרי הסיור הידועים בעמק. קברם של דוד ויוסף יעקבי הוא אחד ממוקדי הביקור, והוא מסמל לא רק את אסונה הפרטי של המשפחה אלא את אסון היישוב כולו, שנגרר בעל כרחו לעימות דמים עם חברי הכנופיות ובעקבותיהם עם אוכלוסיית הארץ הערבית כולה. מאיר שלו השתמש באירוע העצוב כבסיס לאחד מהסיפורים ששזר בספר "רומן רוסי", והנציח בכך את האב ובנו שנרצחו על לא עוול בכפם. אשמח עם בעקבות כתבה זו יפנו אלי

קרובי משפחה של יוסף ודוד יעקבי, להשלמת קורות המשפחה לאחר הרצח.

יגאל גרייבר הוא מורה דרך וחבר הנהלת העמותה לתולדות חיפה.

הוצא להורג והאחרים נידונו לתקופות מאסר שונות.

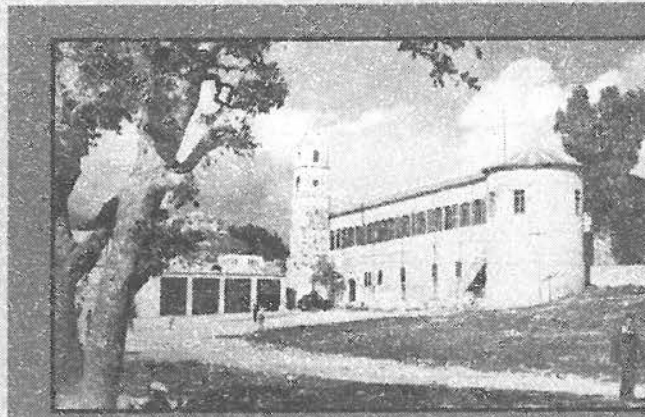
מושב נהלל הוקם על גבעות שמרון בח' באלול תרפ"א (1921), ומאוחר יותר עבר למקומו

הגדל השעון העות'מאני בצפת

יהודה לבנוני

כאמור, לציון מחצית היובל לשלטונו של עבדול חמיד השני הוחלט בצפת לבנות מגדל שעון, כמו בעריה הגדולות האחרות של הארץ. השבועון "היהודי", שיצא לאור בלונדון, פרסם בבי חשון תרס"א ידיעה על הבנייה: "צפח בגליל העליון. (חג המלך) ביום ש"ק ז' אלול [תר"ס, 1.9.1900]...

למזכרת נצח להחג הזה חצי היובל לממלכת הוד השולטן יר"ה הוקם בעירנו מגדל גבוה ועליו שעון עיר גדול ויפה, והיה לאות ולזכרון לבני עירנו". המגדל נבנה מעל חסראיה, ולצורך זה נהרס חלקו העליון של המבנה העגול שבפינה הצפונית-מערבית, ועל בסיסו נבנה מגדל מרובע בן חמש קומות. ארבע הקומות הראשונות הולכות וקטנות בהדרגה, והקומה העליונה בנויה כפירמידה ריבועית. בקומה השלישית הוצבו ארבעה שעונים הפונים לארבע רוחות השמיים: הגדול, החזיתי, בקוטר של 2.1 מטר, והאחרים בקוטר של 80 ס"מ. בקומה הרביעית הותקן פעמון גדול שצלצל

החסראיה ומגדל השעון - צולם בשנת 1945. שימו לב לפירמידה שבראש המגדל

בכל חצי שעה. ברבות השנים תוסרה או נהרסה הפירמידה שבראש המגדל, ובזמן לא ידוע נעקרו גם השעונים המקוריים, אולי לצורך תיקון. במקומם הוצבו שעוני דמה.

מבנה חסראיה, שעבר במהלך ההיסטוריה אירועים ותהפוכות, משמש היום כמרכז תרבות, לשכת תיירות עירונית, מרכז לחסידי ברסלב ועוד. באוקטובר 2002 התקינו עיריית צפת והחברה לפיתוח צפת העתיקה שעונים חשמליים חדשים במגדל. הפעמון המקורי שהושאר על כנו חזר לצלצל מדי חצי שעה.

דואר ישראל הנפיק בשנת 2004, ביוזמתו, סדרת בולים בנושא מגדלי השעון העות'מאנים בארץ, ועל אחד מהם מתנוסס המגדל של צפת.

יהודה לבנוני הוא גיאולוג, גיאוגרף והיסטוריון. ספרו "למי צלצלו השעונים?" יצא לאור בשנת 2003. ספרו על "ירכת העמק" עתיד לצאת לאור השנה.

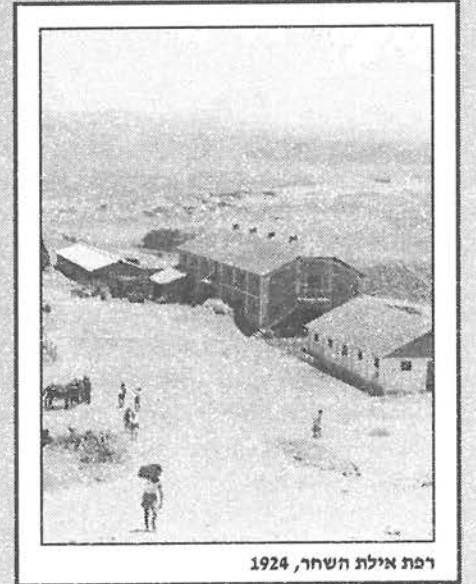
בשנת 1900, לציון עשרים וחמש שנים לשלטונו של הסולטן העות'מאני עבדול חמיד השני, אחרון הסולטנים "הגדולים", בוצעו שני פרויקטים מונומנטליים. הראשון היה מסילת הברזל "הקדושה" - החיג'אזית, מדמשק לערי הקודש בחיג'אז, כדי לחקל על עולי הרגל, והשני - הקמת כמאה מגדלי שעון במרכזי הערים הגדולות. אלה נועדו להאדיר את שם הסולטן, אך היו גם סמל לדייקנות, אות לכניסת טורקיה לעידן המודרני כאחת ממדינות אירופה.

מגדלי השעון הוקמו תמיד במרכזי הערים - בכיכר הראשית, סמוך למרכזי השלטון או המסגד הגדול, ולפעמים מעל מבנים היסטוריים חשובים. הם נבנו באבן מקומית ולפי תוכנית ארכיטקטונית מרשימה, אך לא אחידה. בארץ הוקמו שישה ואולי שבעה מגדלים: ביפו, בחיפה, בירושלים, בעכו, בצפת, בשכם וככל הנראה גם בנצרת. המגדל של העיר החדשה באר שבע תוכנן אך לא הוקם. בחוברות "הגלילה" הקרובות אסקור את מגדלי השעון הצפוניים, והפעם אתמקד בזה של צפת.

כפי שסיפר עמנואל דמתי בכתבתו על חסראיה של צפת, ב"הגלילה" מספר 21, הוקם ארמון הממשל העות'מאני בעיר בשנות השמונים של המאה התשע-עשרה, על פסגה דרומית לעיר העתיקה, מול פסגה נוספת שעליה שרידי המצודה הצלבנית. שתי הפסגות חלשו על העיר העתיקה מדרום ומצפון.

הארמון הוא מבנה מסיבי מאבן גיר בצורת האות "ח", היוצר חצר פנימית. חזית הכניסה שלו פונה למערב, והיא בעלת שתי קומות גבוהות וגג רעפים. המבנה שבפינתו הדרומית עגול וגבוה נפרד, ומבנה דומה לו עמד גם בפינה הצפונית. חלקו הפנימי של הארמון מהודר, ובקומתו העליונה בנויה מרפסת עם עמודים וקשתות.

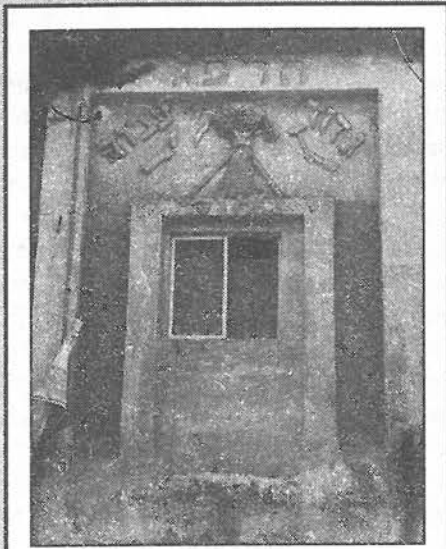
בגיליון 14 של כתב העת "מותר" של הפקולטה לאמנויות באוניברסיטת תל אביב, התפרסם לאחרונה המאמר "הרפת כסמן ערכים" מאת אסתר גרבינר, חוקרת ומרצה בבית הספר

רפת אילת השחר, 1924

לאדריכלות ע"ש דוד עזריאלי. המאמר עוסק בשתי רפתות משנות העשרים של המאה הקודמת - זו של קרית ענבים וזו של אילת השחר, שבשנים האחרונות שומרו חלקית בתכנון משרד אבנר דרורי אדריכלים. להלן תמצית המאמר וציטוטים ממנו: בדיקת המבנים החקלאיים מתקופת ראשית ההתיישבות מגלה את הערכים שהנחו את בניהם ומעידה על דימויים העצמי. במקורות הכתובים מהתקופה אין כמעט התייחסות למבני הרפתות, ועיקר תשומת הלב חוקדש לבהמה עצמה ולתנובתה. אלה תועדו בקפידה, באמצעות טבלאות גיאולוגיות ובחירת אלופות התנובה ואלופי הרבייה. אף שהגורמים הקשורים ברווחת הפרה היו בעיקרם כלכליים, עורב בהם רגש רב: בדגניה אי אסרה מרים ברץ,

ובאיכות בנייתה, שעוררו לעתים גם ביקורת על העדפת הבהמות. מבני הרפת היו מעין "מקדש מעט" לבני הדת החדשה - דת העבודה, ועדות חומרית לאידיאולוגיה הציונית הסוציאליסטית.

החזית המערבית של הרפת

הרפתנית נחמה וינר מדגינה אי כתבה על הרפת שבה עבדה כעל "היכל", והקבלה לבית המקדש ולארוץ הקודש אינה מקרית. איכויות הרפת של אילת השחר הכשירו אותה לשמש גם למטרות ביטחוניות, וסמוך מאד להקמתה כבר הותקנו עליה כמה עמדות הגנה. בעשורים הבאים היא שימשה כמעון לעולים ולמגויסי פלמ"ח, ואחר כך שוכנו בה מתנדבים מחו"ל עד לראשית שנות החמישים. כשהחלו לדון באילת השחר בהצעות לשימור ולשיפוץ מבני הראשונים, חזרה על עצמה המשאלה שהרפת הישנה תשמש כמוזיאון היישוב. נראה, אם כן, שמשמעות הרפת כמייצגת החברה, תולדותיה וערכיה, לא רק שהייתה מודעת ומוצהרת, אלא שהיא עדיין רלוונטית וחיה.

כחלק מהמאבק על זכות האשה לעבוד בחקלאות, על כניסת גברים לרפת. יצחק פלח, שכתב ב-1924 על החיים בקרית ענבים, תיאר את פרות המשק על שמותיהן, צבען ותכונותיהן. בעין גב נחלבו הפרות גם במהלך מלחמת העצמאות, למרות הסכנה ובניגוד להוראות, ואחר כך פונו לחיפה, לשם נשלחו הנשים והילדים. עם שובן למשק קיבלו החברים את פניהן בהתרגשות ליד המזח.

החיבה שרכשו ראשוני המתיישבים לבהמותיהם השפיעה על המבנים שחקימו להן. למרות שלי"רפתיים", בלשון התקופה, יש כאמור רק אזכורים מעטים בכתובים, מהווים שרידיהם ביטוי אדריכלי המייצג את בניהם, והם מעלים הרהורים בדבר "מותר האדם מן הבהמה". הרפת באילת השחר נבנתה ב-1923-1924 על ידי קבוצת "אחוה" של גדוד העבודה. בדומה לרפת של קריית ענבים, שנבנתה באותה תקופה, חושפעה גם היא מהנחוג באירופה וכללה שתי קומות: בראשונה שוכנו הבהמות ובעליונה אוחסן מזונן, שהורד אל מעבר האביסה שבין שתי שורות האבוסים דרך פתח בתקרת הביניים. קירותיה נבנו מבטון דבש וחוזקו בחגורות בטון עבות, ותקרתה נבנתה מקורות עץ איכותי ומרשת עץ שנשאה רעפי מרסי. למבנה היו דלתות, חלונות ומרפסות, שאחת מהן נראית בתצלום מסוף שנות העשרים. בחזית המערבית חרוטה שנת הבנייה - תרפ"ג, ומתחתיה תבליט של הכתובות "גדוד העבודה" ו"אחוה" וסמל הגדוד. שני אלה כמו מצהירים על הזהות שבין המבנה לבונים. החגיגות הטקסיות והמודעות ההיסטורית שבחקיקת שנת הבנייה מעידות על כך שבני הרפת ראו בה ייצוג גבוה ושלם של חברתם.

הרפת הייתה המבנה הבנוי הראשון במכלול המשקי, כשהחברים היו עדיין באוהלים ובצריפים. חשיבותה התבטאה לא רק בקדימותה אלא גם בחומרים שמהם נבנתה, במידותיה

שמעון צפירי, מנהל מחוז הצפון במועצה לשימור

מאבקי שימור ציבוריים בצפון

והיסטורית שיש לשמור עליהם מפני יזום הריסה לאחרונה

התבשרנו שנמצא קונה למלון גינוסר, ואנו ממתניים לאימות הידיעה.

לבית אלומות נכתבה פרוגרמת שיקום.

בית החאן במפעל "עוף העמק" ברמת ישי. החל תהליך

מזורז לסגירת המפעל והעברתו לאזור התעשייה שריד 2000. הדבר יזרז

את יישום התוכנית לשיקום בית החאן ולפיתוח השטח שסביבו.

מתחם בית בוסל בצפת. אנו תקווה שההחלטה הצפויה על הקמת בית

ספר לרפואה בצפת תזרז את שיקום המתחם ואת שילובו בפעילות החדשה המתוכננת.

כזכור, קמה המועצה לשימור על חורבותיה של גימנסיה הרצלית, בעקבות המאבק העיקש נגד הריסתה. מיום היווסדה היו המאבקים הציבוריים להצלת מבנים ואתרים היסטוריים ברחבי הארץ לחלק מערוצי הפעילות העיקריים של המועצה. חוסר המודעות לפוטנציאל הגלום בשימור ולחשיבותו, יחד עם לחצי הנדל"ניסטים, גורמים לקידום תוכניות שבמסגרתן נהרסו או עלולים להיהרס אתרים היסטוריים. במקרים כאלה מתגייסת המועצה עם מתנדבים ועם תושבי המקום למאבק להצלתם. במדור זה נעקוב אחר מאבקים מרכזיים שלנו במרחב הצפון והעמקים ונדווח על הצלחתם או על הבעיות שבהן אנו נתקלים. מביניהם אציין את:

גן הילדים הראשון בראש פינה. ועד הפעולה במושבה פועל יחד איתנו למניעת הריסתו על ידי ארגון אכסניות הנוער.

כפר ילדים בגבעת המורה בעפולה. השטח שייך למנהל מקרקע ישראל, ואנו מנענו את הפיכתו לאתר פסולת ואילצנו את הרשות למחוק כתובות נאצה שהתגלו במקום.

מלון גינוסר ובית אלומות בטבריה. שני מבנים בעלי חשיבות אדריכלית

צמד המילים "עין זהב" מעביר בי רטט קסום של גן עדן. מקום שהייתי בו ושאינו עוד. שנות הילדות עברו עלי ועל חברי כאילו אנו חבריו של מוגלי: טבע פראי, סבך שיחי פטל עמוסים ומים - הרבה מים הזורמים בשצף קצף ומודיעים "אנחנו בעלי הבית כאן".

מעין עין זהב אז...

כי למי היה כסף ל"ספידו" חבנות, בצניעותו, נכנסו למים בלבוש הולם - שמלה ארוכה עד לקרסוליים. נעליים לא היה צריך לחלוץ כי בקיץ הלכנו יחפים, במקרה הטוב בסנדלי אצבע.

האמהות גם חן נהנו מהמים השופפים, כשבאו בימי חמישי לחל ליום כביסה. לחלקן הייתה עמדה להרתחת מים בחבית גדולה ואחרות הסתפקו ב"כביסה קרה".

בבתי הקרקע שלאורך הנחל היו הגינה והעצים ירוקים תמיד, גם כשעמדו בשלכת. מי הנחל העניקו להם חיים "און ליין", באמצעות תעלות השקיה שהוליכו אותם לגינות. גם את השלדג פגשתי לראשונה על שפת הנחל, ובילוי חביב הייתה לנו

השיבה על הגדה והצפייה בו שולה דגים מהמים. באזור "הגינגל", מה שהוא היום פארק הזהב ההולך ומצטמצם, הייתה ממלכת חיות הלילה: דרבנים, קיפודים, שועלים, תנים ועוד הולכי על ארבע מוגנים. היו גם בוסתנים שנטעו ידי אדם - שזיף, גפן, דימון ומה לא... גן עדן כבר אמרתיו וכל זה חלף ונעלם, עם התאוה לכסף ולמים מינרלים בבקבוקי פלסטיק... הרצל בן אשר הוא בן קריית שמונה ועורך המקומון "חדשות הגליל".

סרטנים וקונכיות, ובמימיו מצאו מקום גם צפרדעים, קרפדות וראשנים לרוב. קרקור הצפרדעים יכול היה להוציא אותך מאיוון אם לא היית חלק מהנוף ומחסכם השלוש שהתקיים לאורך הנחל. היה מקום לכולם.

בדרכם יצרו המים בריכות שאנחנו, הילדים, הפכנו לבריכות אולימפיות תקינות. לא שיכולנו לשחות במלוא קומתנו, אבל המחשבה שגם לנו יש בריכה רוממה את הנפש. בחופשים היינו טובלים בהן במכנסיים קצרים,

עמותת "מגמה ירוקה" פועלת לשימור ושיקום פארק הזהב ומעין עין זהב טלי לנקרי

... והיום

<http://www.atzuma.co.il/petition/megam/ayeruka/1>

טלי לנקרי מקרית שמונה מנהלת את קמפיין עין זהב בעמותת "מגמה ירוקה".

חלופיים, שחשאיבה מהם תאפשר להחזיר כמות נכבדה של מים לחלל. מקור חלופי של מי תהום נמצא ליד כפר יובל, וראוי שייבדק ברצינות על ידי רשות המים.

מדיניות הרשות כלפי יצור המים המינרליים בישראל אינה הבעיה עצמה, אלא שהיא חלק ממדיניות בעייתית ולא צודקת כלפי מקורות המים והמערכות האקולוגיות השוכנות בהם, המאפשרת את גזילת המים מהציבור ומהטבע והעברתם לידי חברות מסחריות. אסור לתת להשתלטות הזאת על נכסי הציבור להמשך. את המדיניות הזו יש לשנות וניתן לשנותה! קוראי "הגלילה" מוזמנים לצרף את שמם לעמותה למען פארק הזהב, באתר האינטרנט

מעין עין זהב ופארק הזהב הם משאבי טבע ייחודיים בקריית שמונה, אוצרות טבע אמיתיים בלב העיר. אזור "הגינגל" של הפארק הוא השריד האחרון של בית גידול לחיים עשירים של צמחייה ובעלי חיים, הזקוקים למים כדי להמשיך ולהתקיים. גם אני, כילדה, שיחקתי במקום עם חברי. אהבנו למצוא בו סרטנים ולהשתכשך במימיו. הנחל הוא נכס חשוב לתושבי קרית שמונה, המתגעגעים לימי היפים. "מגמה ירוקה", ארגון סטודנטיאלי למען איכות הסביבה, הצטרף לעמותת "קסמי טבע ונוף" שהחלה במאבק למען המעין, ויחד אנו יוצאים בקריאה לרשות המים למצוא פתרונות שאיבה אחרים או להעביר את השאיבה למקורות מים

מפעל המים של משמר הירדן טומי עמית

כשתוקן המכון ואפשר שאיבה, היה זה תמיד לזמן קצר בלבד. קלקולים תכופים, התנכלויות וחבלות מצד ערביי הסביבה ואף סכסוך עבודה עם האחראי על התפעול לא אפשרו אספקה סדירה של מים למושבה. כך היה עד 1938, בשיא ה"מאורעות", כשפיצוץ עז הוציא את המכונות מכלל שימוש.

הנטיון המר ועצת מהנדסים מלומדה הביאו להכרה שמכון מרוחק הוא פגיע מדי. לכן נבחר פתרון אחר: מנוע דיזל בתוך המושבה יצר חשמל, שהפעיל מנוע ומשאבה מוגנים בבטון סמוך לגדת הנהר.

אחרי מלחמת העולם השנייה התעקשו צעירי הכפר לשקם את המכון המקורי, ולדברי שמואל סגל, בן המושבה ותושב משמר הירדן החדשה, הוא פעל עד להתקפה הסורית ביוני 1948, אז נהרס עם שאר בתי המושבה. כל היתר כתוב בספר דברי הימים...

טומי עמית הוא חבר כפר הנשיא.

הנשיא, העובדת - למרבה הפלא - על אותו עקרון. ב-1923 נחנכה תחנת השאיבה ברוב עם. לאירוע באו תושבי הגליל, יהודים וערבים, ונציגים של מוסדות שונים. כל תושבי משמר הירדן

חגגו את פלא המים העולים אל בתי הכפר. הם קיוו שהמושבה מוכת העוני והמחלות תפרח עתה ותשגשג. עדיין לא ידוע לנו מה המתרחש בשנים שלאחר מכן, אבל בשנת 1931 כתבו שלושת חברי ועד המושבה ובראשם אליעזר סגל מכתב נואש למנהל פיק"א, ויקטור

כהן, שנושאו: "חזון מכונת הטורבינה... תיקון המשאבה... הספקת מים למושבה...". מה קרה? כאמור, טרם נמצא תיעוד שילמד אותנו, אבל מכתב זה הוא הראשון מרבים המגוללים מסכת ממושכת של תחינות לפקידות אדישה בארץ ובפריז. תגובתם של אלה הייתה: "הענין בטיפול המחלקה הטכנית שלנו".

צילום: טומי עמית

בשנות התשעים של המאה התשע-עשרה התישבו ראשוני משמר הירדן בגליל. קשה להאמין - אבל במשך שלושים שנה - שלושים! - הם הביאו מים לכל צרכיהם בדליים מהירדן. מי ברגל ובעזרת אסל, ומי על חמור, בשביל מתפתל ותלול. מי הירדן לא היו גם אז נקיים מספיק לשתייה, ואחרי אפסון בבורות ובמרתפים שרצו מוקדי דגירה של יתושים, כך שעצם השימוש בהם גרם לתחלואה. רק אחרי מלחמת העולם הראשונה נבנה מפעל מים על בסיס תחנת

קמח ישנה, שפעל על פי אותו עקרון שהפעיל את התחנה: תעלה שהסתה את מי הירדן וטורבינה שהפעילה משאבה במקום את אבני הריחיים. תעלת ההטיה, באורך 400 מטרים, וצינור באורך 600 מטרים - העבירו כל שעה 25 מטר מעוקב של מים לחצרות הכפר. את שרידי המבנה ניתן לראות היום בשטח תחנת החשמל של כפר

המשותף חולקו להם תמורת ימי העבודה במשך כל השנה.

בשתיים-עשרה שנותיה הראשונות עברו ב"אלומה" 38 חברים מ-49 בתי אב בתל עדשים. ב-1939 היא הפכה לקואופרטיב ורכשה את טחנת הקמח הפרטית של וייסמן שפעלה המושב. כן הקימה מוסד למכונות החקלאיות וסככה גדולה ולאחסון התבואה והחציר. בקרבת הסככה נבנו אסם מודרני לדגנים ובית קירור, שממנו נשלחה התוצרת החקלאית לתנובה.

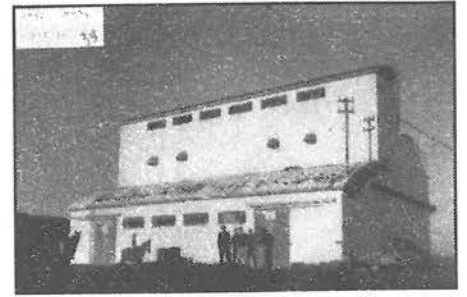
בשנות השבעים נכנסו לתל עדשים ענפים חדשים כמו גידול פרחים, משתלות שונות והגדלת הרפת. בעקבות זאת הוחלט לקבל ל"אלומה" פועלים שכירים, שכן חלק ניכר מהחברים היה עסוק במשק הפרטי שרווחיותו עלתה עם הגדלת מכסות המים. האגודה איבדה את מהותה ב-1982 הייחודית, ולבסוף הוחלט לסגור אותה. ב-1982 ירד עליה המסך ומושב תל עדשים הפך למושב "נורמלי", כשאר המושבים בישראל. אדמות החברים חזרו לבעליהן המקוריים. האסם הייחודי של "אלומה" נמצא היום במצב רעוע, ובתל עדשים נעשה מאמץ לשמרו לפני ששיני הזמן יפכוהו לגל חורבות.

מורן-גל-און הוא חוקר של תולדות ההתיישבות בעמק ומדריך סיורים.

עם הפגעים והמטרדים הרבים, וראה לנגד עיניו את הקיבוצים המשגשגים, שהכנסותיהם מחקלאות העלו את רמת החיים בהם. לכן הגיעו החברים למסקנה שהדרך היחידה לשרוד היא עיבוד משותף של אדמותיהם.

השנה הראשונה של האגודה עברה תוך קשיים רבים. נוצרה בעיה של הקצאת בהמות עבודה, כיוון שלחלק מהחברים היו בהמות חזקות ולאחרים חלשות יותר. למרות זאת הצליחה היוזמה, וחברים נוספים הצטרפו אליה. חברי האגודה היו כפופים מבחינה חברתית לוועד המושב ולאסיפה הכללית, אך בהיותם אגודה שיתופית היו רשאים למכור את תוצרתם שלא באמצעות מושב, למעט המשק הפרטי. הם יכלו גם לשעבד את רכושם ולקבל הלוואות. לאחר ריכוז הקרקעות וגילוי מים ב-1933 הוכשרו עשרה דונם לנטיעת שיזף ומשמש, ותוך שנים אחדות גדל השטח ל-125 דונם של עצי פרי וחמישים דונם כרם ענבים.

על כל תבר באגודה הוטל מס חודשי של חצי לירה למימון קנייתו של טרקטור זהל ראשון. על פי התקנון הייתה ההצטרפות לארגון כרוכה בקניית מניה, שמחירה היה בתחילה 50 לא"י והשתנה עם השנים. התנאי להצטרפות היה חברות בתל עדשים. סדרן עבודה שיבץ מדי יום את החברים לענפים, וההכנסות מהמשק

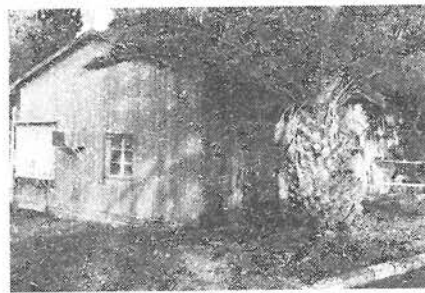
ביום 5 בנובמבר 1931 התכנסו שמונה-עשר חברים ממושב תל עדשים והכריזו על הקמת האגודה "אלומה - ארגון לפלחה ולמטעים משותפים". בכל הארץ לא היה תקדים להקמת אגודה נפרדת מאגודת המושב, וההקמה עוררה התנגדות קשה אצל חלק מחברי תל עדשים ובתנועת המושבים. זו ראתה בהתארגנות החדשה כפירה בעיקר וניסיון להתבדל וליצור אגודה בתוך אגודה, מה שעלול הוביל לפירוק המושב.

המניע העיקרי להקמת האגודה היה המצב הכלכלי הקשה שאליו נקלעו חברי המושב, בשל היבולים הירודים, מחירי התוצרת הנמוכים וההוצאות הגדולות, בעיקר בתחום החינוך. קרקעות המושב לא היו שוות באיכותן, והחברים לא הצליחו להשביחן באמצעות מחזור זרעים סדיר. החקלאי הבודד התקשה להתמודד

צריף בית הכנסת בגבת אבנר גלילי

הצריף שימש כבית כנסת וכחדר אוכל כשר משנת 1936 ועד לשנות החמישים המאוחרות. ב-1954, עם מעברם של חברי האיחוד מגבת

ליישוב החדש ביפעת, עברו גם שניים מהרבנים של בית הכנסת. אז נפתח מוסד מקביל ביפעת, אף תוא בצריף, והוא קיים עד היום. הרעיון לשקם את הצריף דווקא כעת מקבל חיזוק מהעובדה שבשנה הבאה (1910) ימלאו מאה שנים למרחביה, היישוב הראשון בעמק. עם חידוש הצריף נרצה לקיים בו מפגשי לימוד ועיון במקורות ישראל ומפגשים של "דו-קיום" בין דתיים לחילוניים. לדעתנו תוכל האווירה האותנטית של הצריף המחודש להעשיר את

צריף בית הכנסת

הסביבה התרבותית והחינוכית של המרכז ללימודי ההתיישבות בעמק, ואת הפן המוזיאלי והתיעודי שלו. בעתיד, כשיקום במרכז לתולדות ההתיישבות גם ביתן התרבות, ישקף ה"שיח" שבין המבנים את השיח הקיים בין דתיים לחילוניים בחברה הישראלית, שחלל עוד בימי ההתיישבות החלוצית.

לשיקום הצריף ובנייתו מחדש קיבלנו מקורן העובדות הקצבה, המהווה כשליש מהסכום הנדרש. אנו מזמינים גם את קוראי "הגלילה" לסייע לנו, כדי שנוכל להתקדם בביצוע המשימה. למידע נוסף אתם מוזמנים להתקשר לטלפון 0522-259226.

אבנר גלילי הוא מנהל מוזיאון ראשית ההתיישבות ביפעת.

"המרכז לתולדות ההתיישבות בעמק" שבקיבוץ יפעת מתעד את תרבות החומר והרוח של החלוצים בעמק יזרעאל, ומפעיל תכניות חינוך, תרבות, פנאי ותיירות בנושא זה. המוצגים שבמרכז

והפעילויות החינוכיות המתקיימות בו עוסקים בשאלות היסוד של החברה הישראלית, לאור הערכים שהיו נר לרגלי החלוצים ותוך בדיקת הרלוונטיות שלהם לחיינו היום.

תרבות החומר מוצגת באמצעות האוסף, העשיר מסוגו בישראל, של המוזיאון לראשית ההתיישבות. תרבות הרוח אמורה לקבל ביטוי רענן עם הקמת ביתן התרבות, שיציג את היהדות החילונית שישודותיה הונחו בתקופת ההתיישבות החלוצית.

לתרבות זאת יש המשך בימינו - בחוגי לימוד, במפגשי עיון ובפיתוח מועדי ישראל באורח רלוונטי לקהילות שהייתן אינם מעוגנים בדת ובחלכה. במקביל לביתן התרבות, שטרם הצלחנו להקים, אנו מתכוונים להקים ולשחזר את צריף בית הכנסת שפעל בקיבוץ גבת הסמוך לנו, והועבר אלינו משם. הצריף הוא כבן כשבעים, ושימש את הורי החברים שעלו לארץ ורצו לשמור על אורח חיים דתי גם בסביבה החילונית שבה חיו. הפעלתו בגבת ראוייה לציון, לאור עוצמת הזהות החילונית של המתיישבים הצעירים. ולמרות זאת - הם מצאו לנכון לאפשר להוריהם, שהצטרפו אליהם, לשמור על אורח חיים הדתי. אחד הקוריוזים הקשורים בהקמת המבנה היא העובדה שאת הקמתו ביצעו החברים בהתנדבות בגיוסי שבת...

המרכז הרפואי "זיו" בצפת אוסף חומרים היסטוריים ל"ספר מאה שנה"

ל"ספר מאה שנה", העומד לצאת לאור ב-2010, מחפש בית החולים בצפת תצלומים היסטוריים, מסמכים שונים, מכתבים, קטעי זיכרונות וספרות, וכל חומר נוסף העשוי לעזור לספר את סיפורו של המוסד על גלגוליו השונים.

מי שיש ביזו חומר מתאים או מידע על חומר כזה מתבקש לפנות למירב

בטלפונים: 04-6828805, 054-6780047, בפקס: 04-6925577 או בדוא"ל merav.g@ziv.health.gov.il

על השיפתה מחדש של מגילת סלע אשמדאי

קראתי בעניין את כתבתו של שמעון אלכסנדר בגיליון הקודם של "הגלילה" על מצגת "סלע אשמדאי", ואני שמח וגאה על כי גם לי היה חלק בחשיפתה מחדש של המגילה. כשסייעתי בהשלמת אלבום פלוגה ב' (שבכיתת הסיירים שלה שירתתי בין 1943-1945) ב"אוצר התמונות" של בית הפלמ"ח, נזכרתי במסע אל המכתשים בשנת 1943 (וחברי ואני חזרנו עליו בשנת 1944) ובאגדה שאברהם ויינגרטן חיבר וסיפר ושמעון אלכסנדר ("אָקיי"), שנפל ב"ליל הגשרים", ליווה בציוריו. יצאתי לחפש את המגילה ולצרף גם אותה ל"אוצר תמונות הפלמ"ח", והתחלתי אצל אבי נבון מקיבוץ להב, החוקר היום את המסעות בנגב. בסיועו נמצאה המגילה בידי שמעון אלכסנדר הבן, וכך נולדה המצגת היפה. ואשר ל"סלע אשמדאי", שסיירי הפלמ"ח כינו אותו בעקבות האגדה בשם "שער אשמדאי" - הוא עומד עדיין על מקומו עד עצם היום הזה, כפי שרואים בתצלום המצורף, אף שבצידו נפרץ לימים כביש לתוך המכתש הקטן. חבל שאטלס "מפה" החליט, משום מה, לכנותו "שער השטן" - וכל פניותי בעניין זה לא הועילו. אולי תצליח המועצה לשימור אתרים להחזיר עטרה ליושנה?

מי טבע את הביטוי "טרומפלדור הערבי"

ב"הגלילה" מספר 23 הגיבה רוני לרנר על מאמרי "טרומפלדור הערבי", שהתפרסם בגיליון מספר 22 של "הגלילה". אף שאני מבין את הכעס שהתבטא בתגובה, ברצוני להעמיד דברים על דיוקם: ב-2 לדצמבר 1935, בישיבת מרכז מפא"י, הגיב בן גוריון על הריגתו של שייח' עז א-דין אל-קסאם בידי הבריטים שניים-עשר ימים קודם לכן. בין השאר אמר: "בפעם הראשונה ראו הערבים שנמצא איש שמסר את נפשו על רעיון... זאת היא הפעם הראשונה שיש לערבים מעין תל חי... טרומפלדור הערבי". אם כן - מי שהעניק לאל-קסאם את השם "טרומפלדור

הערבי" הוא בן גוריון, והדברים מפורטים בכרך ב' של זיכרונותיו, בעמוד 531. לצערנו, נראה שהוא צדק. אם נרצה להתמודד עם תופעה רצחנית כמו הזרוע הצבאית של החמאס, עלינו לחזור ולבדוק את המקור ממנו שואבים אנשי את רעיונותיהם והשראתם, בבחינת "דע את האויב". אני חוקר את התופעה הזו יותר משלושים שנה, וברשותי חומר רב על כך. חבל שהכותבת לא בדקה את העובדות ובחרה לייחס לבן גוריון ולי כוונות שאינן נכונות. גאל גרייבר

על שלומי המאירי ג'ודי המאירי

שלומי בן יחזקאל המאירי, בן לשתי משפחות שורשיות - פרידמן בראש פינה והמאירי בצפת, נדרס למוות במבואות חיפה בסוף פברואר. שלומי שיקף באישיותו ערכים אציליים השמורים למעטים בלבד: ענווה, אצילות, יצירתיות וחריצות, ובעיקר נתינה ואהבת אדם. הוא היה שותף לאביו בהקמת מוזיאון "בית המאירי" בצפת, ולמד ממנו את רזי השחזור והבנייה באבן. כל שנותיו עסק בשימור מבנים עתיקים, וכך הקים בראש פינה את אחוזת המאירי בבית הנגר, מבנה מימיה הראשונים של גיא אוני. הוא היה פעיל מאוד בעמותה לשימור ראש פינה ובשנים 2002-2003 שימש כיו"ר שלה. דווקא הוא, הזהיר באדם, נקלע לכביש מסוכן ומטעה ומצא את מותו רחוק מביתו. הותיר אלמנה ושלושה ילדים. יהיה זכרו ברוך.

על נבות ציזלינג עמרי שלמון

האדריכל נבות ציזלינג מעין חרוד היה בוגר הטכניון, וכתלמידו של האדריכל פרדי כהנא היה בעל יחס מיוחד לשימור. הוא השתתף בצוות שתכנן את השחזור של אתר חומה ומגדל בגן השלושה, ובשנים האחרונות נפגשתי איתו פעמים רבות כשלקח על עצמו את שימור בית שטורמן בעין חרוד, ובעיקר את הכניסה ואת האנדרטה לזכר הנופלים. לכניסה לבית שטורמן יש ייחוד חזותי מרשים, המשמר את התכנון המונומנטלי המקורי בקווי אדריכלות הבאוהוס, עם גרם מדרגות רחב ותקרה גבוהה שדרכה גדלים שלושה ברושים

עתירי גובה ונוכחות. עם השנים הורע מצבה של הכניסה והתעורר צורך לשפצה ולחדשה, יחד עם פיתוח שטחו הכולל של המתחם. נבות, ברגישות ובצניעות, עשה מאמצים גדולים לקידום הנושא והביא לפתרוננו המוצלח. היה נבנות שילוב נקי ומלא תום של אידיאלים ואמונה, שהביאו לפעילות בתחום "הבית שלי". החצר הקיבוצית של עין חרוד על אופייה, נופיה וריחותיה הייתה בשבילו כמובן מאליו, ולכן לקח על עצמו את המשימה בבית שטורמן. מותו, שבא לנו לפתע כשהוא באמצע חייו, הוא קשה ועצוב לכולנו. יהי זכרו ברוך.

תערוכת צילומים: תל-חי 1920-2009

המוזיאון לצילום בגן התעשייה תל-חי מציג תערוכה העוסקת בהשפעת פסל האריה השואג על התפתחות המיתוס של עמידת מעטים מול רבים. הפסל הפך למייצג של זרמים פוליטיים מנוגדים, מסמל של פועלי ארץ-ישראל וההסתדרות הציונית ועד לסמלם של הימין ושל תנועת בית"ר. התערוכה מציגה תצלומים ומסמכים המתארים את נפילתם של טרומפלדור ושבעת לוחמי תל-חי

ואת הבאתם לקבר אחים כשהאריה השואג משמש להם מצבה. הפסל מוצג כאן כסמל המיתוס וכחוב מוסרי כלפי העבר. בין המסמכים גם המכרז להקמת הפסל משנת 1928, שנשלח לאמנים הבכירים בישראל של שנות העשרים - בצלאל שץ, חנה אורלוב, בתיה לישנסקי ואברהם מלניקוב. הם התבקשו להציע הצעה לבניית "מצבה לאומית". חלק מהתערוכה מתעד את תהליך הכנת הפסל, שנמשך כשבע שנים.

יוצא לאור על-ידי ועדות הגליל העליון והתחתון ואזור העמקים של המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל. כתובת המערכת: המועצה לשימור אתרי מורשת, משטרת נהלל, ת.ד. 865, רמת ישי, 30095. טלפון: 04-6415073, פקס: 04-6514540, דוא"ל: merav1806@gmail.com. עורכת: מירב גרץ רון. חברי המערכת: ענת יוניוס, עמרי שלמון, שמעון צפריר, נדב קלר, עלי כהן, בצלאל רינות, יוני גדעוני, רבקה אמנון. נדפס בדפוס י.ט.כ. מגדל העמק, טל' 04-6540243.